

Rok Patrónky Slovenska

Slovenskí biskupi
vyhlásili rok 2014 za
Rok Sedembolestnej
Panny Márie

str. 2

„Temná“ doba Európy?

Viedenský arcibiskup
kardínal Christoph
Schönborn sa zamýšľa
nad stredovekom

str. 4

Talent je ochota drieť

Rozhovor
s Jánom Valterom,
výtvarníkom
a pedagógom

str. 10

Márne čakanie na zázrak

Akosi sme to celé pomotali. V pýche na rozum človeka 21. storočia si naivne myslíme, že sme objavili tajomstvo vesmíru. Myslíme si, že spočíva v tom, že niet nijakého tajomstva. Veď predsa náš rozum všetko rozlúšti, všetkému príde na koreň! Ani sme si nevšimli, že sme sa dobrovoľne zriekli zmyslu pre tajomstvo.

Svätý Tomáš Akvinský napísal, že všetko pochádza z tajomstva. Ale aj to sme pomotali. Radšej sa totiž usilujeme prispôbiť skutočnosť svojím názorom, a nie názory skutočnosti. Aj keď tajomnej.

Verklíkujeme po Émilovi Zolovi: Nevidím, neverím. A uverím, až keď zažijem zázrak. (Napokon, veď Kristus robil predsa zázraky na počkanie...) A tak stále čakáme na nejaký zázrak. Na zázrak na počkanie. Čakáme, aby sme uverili. Dokonca, čo odvážnejší, si dávame aj trúfalú podmienku: Vieš, Pane, stačí malinký zázračík, a ja ti sľubujem, že uverím aj v to, čo nijakovsky neviem pochopiť. A keď sa nedočkáme zázraku, naša viera chladne. Paradoxne si ani nevšimneme, že ako neveriaci sme odkázaní veriť omnoho väčším tajomstvám, akých sme sa zriekli...

Kde sa stala chyba? Vari už dnes Boh nevie robiť presvedčivé zázraky? Ani len malinké? A vôbec – existujú v 21. storočí ešte nejaké zázraky? Veď len uznajte: malomocnosť je na ústupe, slepých a hluchých môžeme rátať na promile. Skrátka, veda vytláča možnosť zázrakov. A tak je pre nás, vraj moderných ľudí, zázrak spojený len s novým hitom techniky. Tajomstvo spájame len s akýmsi pofidérnym eskamotérskym kúskom. Ale potom ako možno veriť...?

A prítom k skutočnému zázraku stačí tak málo. Tak úžasne málo.

Stačí uveriť. Uveriť Bohu. A potom je viera najbezpečnejšou cestou, ktorá privádza k zázraku.

Áno, stačí tak málo. Stačí prestať všetko motať a spolu s Luisom Pasteurom vyhlásiť: „Smejú sa mi, že ako vedec mám skoro takú vieru ako bretónsky sedliak. Som si však istý, že keby som ešte väčšmi študoval a skúmal, mal by som vieru bretónskej sedliacky.“ Konečne sa prestaňme infantílnu vyhovárať, že naše hriechy a pochybnosti by zmizli, keby sme mali vieru. Pravda je totiž taká, že ak zanecháme naše komplikované myšlienkové štruktúry, čoskoro uveríme. A viera je aj schopnosť uniesť i vlastné pochybnosti (R. Guardini).

Prestaňme všetko motať. A prestaňme čakať na zázrak. Je to zbytočné. Radšej pripusťme, že ak sa aj po toľkých storočiach, čo chodil Boh po zemi a robil zázraky, obráti na základe čo i len jediného zázraku hoci aj jedna duša, že akýkoľvek zázrak nebol márný. Ak totiž naozaj milujeme Boha, potom z takejto metanoie, obrátenia sa, musíme mať radosť.

Metanoia hriešnika je totiž takisto zázrak.

A najväčší zázrak pre nás bude vlastná metanoia...

Pavol Prikryl

Daniel Bonnell: Zlatý dážď ukrižovania

Myšlienka čísla:

*Odkedy udiu prestali veri v Boha, niežeby už
neverili ni omu, práve naopak, veria všetkému.*

Gilbert Keith Chesterton

Rok 2014 bude Rokom Sedembolestnej Panny Márie

Rok Patrónky Slovenska

Nasledujúci rok sa v Šaštíne slávi 450. výročie prvého zázraku na príhovor Sedembolestnej Panny Márie a 50 rokov od potvrdenia jej titulu Patrónka Slovenska. Slovenskí biskupi preto vyhlásili rok 2014 za Rok Sedembolestnej Panny Márie. Ponúkame niekoľko historických pohľadov, ktoré vypracoval cirkevný historik HEDr. Ľuboslav Hromják.

Aj keď sviatok Sedembolestnej Panny Márie nemá svoj pôvod na slovenskom území, predsa má svoje mimoriadne miesto v dejinách Slovákov. Silná mariánska úcta, ktorá tvorila súčasť cyrilometodského dedičstva Slovákov, v spojení so symbolickými siedmymi bolesťami Panny Márie, v ktorých nachádzali počas dlhých stáročí útechu v ich národnom, náboženskom a sociálnom útlaku, vytvárali silné predpoklady, aby sa úcta k Sedembolestnej stala symbolom Slovákov, ktorí ju oddávna považovali za svoju hlavnú patrónku.

PÔVOD NA VÝCHODE

Úcta k siedmym bolestiam Panny Márie (sedem je biblické číslo označujúce plnosť, čím sa chce vyjadriť, že Panna Mária bola nielen plná milosti ale aj plná bolesti) má svoj pôvod na kresťanskom Východe u cirkevného otca sv. Efréma Sýrskeho (306-373), ktorý šíril úctu k bolestiam Panny Márie. Na Západe mal svoj pôvod v úcte k piatim bolestiam ukrižovania Pána Ježiša. Najstarší kostol zasvätený Panne Márii Sedembolestnej je v Trstíne-Hájičku z roku 1245. Tradícia úcty k Sedembolestnej Panne Márie je však na Slovensku najviac zviazaná so Šaštínom, kde sa nachádza milostivá socha Sedembolestnej Panny Márie z roku 1564. Dala ju vyhotoviť nábožná grófka Angelika Szoborová – Bakičová, veľká citeľka Bolestnej Panny Márie. Uložila ju do kaplnky, ktorá dodnes stojí vedľa národnej baziliky. Spolu s obyvateľmi Šaštína a okolitých osád prichádzala prosiť, aby Sedembolestná ochránila tento kraj pred Turkami.

ÚCTU POVOLIL BENEDIKT XII.

Úctu k Sedembolestnej Panne Márii na Slovensku povolil pápež Benedikt XIII. v roku 1727 a poznamenal, že takto katolíci Slovenska boli uchránení od moru inoverectva a zachovaní v pravej viere. V roku 1744 bol v Šaštíne dokončený chrám Sedembolestnej Panny Márie, ktorý je dnes národnou svätyňou a sa stal sa jedným z najvýznamnejších a najväčších mariánskych pútnych miest na Slovensku.

Pápež Pius VII. rozšíril sviatok Sedembolestnej na celú Katolícku cirkev. Na žiadosť slovenských biskupov pápež Pius XI. dekrétom Celebre apud Slovachiae gentem z 22. apríla 1927 dovoľil používať invokáciu po litániách „Oroduct za nás Matka Sedembolestná“, čím potvrdil tradíciu Slovákov uctievať Panu Máriu Sedembolestnú za svoju patrónku.

Slovenský katolícky exil potvrdil úctu k Sedembolestnej Panne Márii, patrónke Sloven-

ska, tým, že na jej sviatok 15. septembra 1963 sa konala prvá svätá omša a posviacka kaplnky Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme.

SEDEM BOLESTÍ PANNY MÁRIE

1. ke po ula Simeonovo proroctvo o me i, ktorý aj jej prebodne srdce,
2. ke utekala do Egypta, ke Herodes vraždil neviniatka,
3. ke h adala strateného Ježiša v Jeruzaleme,
4. ke Ježiša zajali a odsúdili,
5. ke Ježiš zomieral na kríži,
6. ke Ježiša zložili z kríža,
7. ke Ježišovo telo kládli do hrobu.

KORUNOVÁCIA JÁNOM PAVLOM II.

Dňa 23. novembra 1964 pápež Pavol VI. apoštolským listom Quam pulchram potvrdil

starobylosť kultu Panny Márie Sedembolestnej ako hlavnej patrónky Slovenska a vyhlásil šaštínsky chrám Sedembolestnej za baziliku minor. Ten istý pápež v roku 1966 vyhlásil Panu Máriu Sedembolestnú za hlavnú patrónku Slovenska.

Pápež Ján Pavol II. počas svojej prvej verejnej návštevy po zotavení sa z atentátu, keď navštívil Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, v svojej homílii povedal: „Vaši apoštoli svätí Cyril a Metod získali vzdelanie v Carihrade, kde mariánska úcta existovala už od prvých storočí kresťanstva. Či netreba tu hľadať aj najhlbšie korene mariánskej úcty Slovákov k Sedembolestnej?“. Počas svojej druhej apoštolskej cesty na Slovensku v roku 1995 navštívil aj národnú svätyňu v Šaštíne, kde korunoval zázračnú sochu Sedembolestnej Panny Márie, patrónky Slovenska. V homílii nám adresoval tieto slová: „Chcem v tejto svätyni poprosiť Panu Máriu, aby aj naďalej poskytovala materskú pomoc pri premene srdca. Prosim ju, aby bdela nad celým duchovným životom Slovenska. Zvlášť jej odporúčam mladú generáciu, všetkých trpiacich a všetkých, čo hľadajú pravdu“.

TK KBS

V utorok 12. novembra 2013 o 19.00 hod

sa zúčastní sa zúčastní môžu zúčastniť na premiére dokumentárneho filmu Ivici Kušíkovej **Zdenka,**

o živote a duchovnom profile rehoľnej sestry Zdenky Schelingovej, ktorá sa stala obeťou režimu. Keď organizovala útek šiestich neprávom väznených kňazov, ukázalo sa, že išlo o pascu, ktorú pripravila vtedajšia Štátna bezpečnosť. V dôsledku neľudského vypočúvania a krutého mučenia vo vyšetrovacej väzbe dostala rakovinu prsníka a roku 1955 zomrela s vedomím, že „nik nemá väčšiu lásku ako ten, kto položí svoj život za svojich priateľov“.

Podujatie sa uskutoční v Dome kultúry Zrkadlový háj v Bratislave-Petržalke.

Sloboda náboženstva a svedomia

V rýchlo sa liberalizujúcej spoločnosti sa čoraz častejšie objavujú otázky týkajúce sa náboženskej slobody a slobody svedomia. Na túto tému reaguje aj kardinál JOZEF TOMKO.

Môže jednoduchý občan neposlúchať zákony štátu alebo nadštátnej, medzinárodnej vrchnosti? Môžu civilné zákony zaväzovať vo svedomí? Akú úlohu má náboženstvo v živote jednotlivca a štátnej spoločnosti? Akú moc má štát vzhľadom na náboženstvo? Má občan právo slobodne si vybrať náboženstvo? Má právo slobodne sledovať, čo mu diktuje vlastné svedomie?

To sú otázky, ktoré sa stále častejšie objavujú vo verejnej diskusii a ktoré sa dajú zahrnúť pod jeden titul: Sloboda náboženstva a sloboda svedomia. V našej slovenskej verejnosti sa objavili a ešte kolujú rôzne, často aj falošné predstavy, najmä keď sa debatuje o takzvanej výhrade svedomia vzhľadom na Základnú zmluvu medzi Slovenskou republikou a Svätou stolicou.

Na také zložité otázky nemožno odpovedať niekoľkými vetami. Možno však poukázať na niektoré základné pravdy a princípy, ktoré pomáhajú pri hľadaní odpovedí a riešení. Odkiaľ pochádza sloboda človeka mať náboženské presvedčenie a vlastné svedomie? V histórii ľudstva sa vyskytli prípady, že panovník alebo víťaz vo vojne ukladal podriadenému obyvateľstvu svoje náboženstvo a svoje obrady aj názory. Netreba však veľa filozofie, aby sme pochopili, že mať náboženské presvedčenie a žiť svoju vieru je čosi veľmi osobné, čo sa spája s tým, čo je najvlastnejšie človeku ako osobe, ktorá má rozum a slobodnú vôľu...

DVA DRUHY AUTORITY

Človek poznáva, že má nad sebou vyššiu inteligentnú Bytosť, ktorá stvorila tento svet i samého človeka – je to Boh. Ako to čítame v Liste Hebrejom: „Mnoho ráz a rozlí ným spôsobom hovoril kedysi Boh ocom skrze prorokov. V týchto posledných dňoch (čiže v našom veku) prehovoril k nám v Synovi“, v Ježišovi Kristovi (Hebr. 1,1). Tak vzniklo kresťanské náboženstvo, ktoré sa považuje za zjavené. Jestvujú aj iné náboženstva.

Človek je však tvor spoločenský. Združil sa aj do iného spoločenstva, na obranu svojich slobôd a iných potrieb. Utvoril si štátne a politické formy. Ten istý človek – jediniec a ľudská osoba – je členom náboženského spoločenstva i občanom štátneho alebo politického útvaru. Ide o dva druhy autority. Medzi dvoma základnými oblasťami, náboženskou a politickou má

Snímka: net

existovať harmonický vzťah, jedna nemá potláčať druhú. Štátna a politická moc je nezávislá na Cirkvi, to však neznačí, že je nezávislá aj od etiky a morálky, čiže od Boha. Ako dôrazne tvrdí Druhý vatikánsky koncil, „*udská osoba je a musí byť základom, subjektom a cieľom všetkých spoločenských ustanovizní*“ (Gaudium et spes, 24), tak náboženských ako aj politických. Náboženské spoločenstvo so svojou vierou patrí k základným hodnotám, ľudskej osobe, ktoré politická moc nesmie nikdy šliapať a poškodzovať, ba naopak, má im poskytnúť verejnoprávnú ochranu, aby sa mohli slobodne rozvíjať pre dobro občanov. Nesmie podriaďovať vieru občana svojvôli politickej moci.

MEDZI NÁRODNÉ PRÁVO

Medzinárodné právo uznáva túto základnú ľudskú slobodu. V *Univerzálnej deklarácii ľudských práv*, na ktorej sa dohodli národy roku 1948, sa tvrdí: „*Každý jednotlivec má právo na slobodu svedomia a náboženstva. Toto právo zahŕňa slobodu zmeniť náboženstvo a vieru, aj slobodu vyznávať, osobitne alebo spoločne, verejne alebo súkromne, vlastné náboženstvo a vlastnú vieru v náuke, v skutkoch, v kultu a v zachovávaní obradov*“ (článok 18).

Viacere medzinárodné dokumenty upresňujú tieto práva. *Deklarácia o odstránení každej formy netolerancie a diskriminácie* z roku 1981 predpisuje štátom tri záväzky: rešpekt, podporu a obranu náboženstva (čl. 2 a 4). Štát môže obmedziť niektoré formy náboženstva len zákonom, a to pre verejnú bezpečnosť a poriadok, pre ochranu zdravia, morálky alebo základných práv iných osôb (čl. 1). Viedenský dokument z roku 1989 zaručuje náboženským spoločenstvám právo na miesta pre kult, na slobodu pri voľbe vlastných kňazov a na zakúpenie vlastných obradných kníh.

Dejiny sú plné prenasledovania kresťanov. Mnohí z nás sa ešte pamätajú, že spomenuté práva sa porušovali najmä v Sovietskom zväze a v komunistických

štátoch. Nemôžeme zabudnúť ani na prenasledovanie židovského náboženstva a smutne známu shoah.

DVE PO ATIA LAICKÉHO ŠTÁTU

Jednotlivé štáty dnes nie vždy rešpektujú vo svojich zákonoch slobodu náboženstva a svedomia. K ich porušovaniu prichádza v niektorých prípadoch, keď štáty obraňujú svoju laickosť. Dnes platia zhruba dve poňatia laického štátu: jedno je francúzske chápanie, druhé americké. Francúzsky štát sa riadi zákonom z roku 1905, hlása neutralitu štátu voči každému náboženstvu, ktorá zachádza až k obmedzovaniu slobody náboženstva vo verejnej oblasti. Napríklad štát zakazuje náboženské znaky, ako sú chador (islamský závoj) a kríž v školách. Náboženstvo sa redukuje na privátnu záležitosť vo svedomí jednotlivca. Je to negatívne dedičstvo francúzskej revolúcie, ktoré v praktickom živote už nachádza aj menej nepriateľské riešenia vo vzťahu Cirkvi a štátu.

Vo viacerých európskych krajinách štát vynáša a ukladá aj zákony, ktoré určujú, čo je etické dobro a zlo, pretláča takzvané právo voľných dvojíc, homosexuálnych partnerstiev, zásahov proti ľudskému životu na jeho počiatku a konci a podobne. Nedotknuteľné práva ľudskej osoby už takmer nejestvujú, racionalizmus a právny pozitivismus silne obmedzujú slobodu občanov. Preto je dôležité, aby štát uznal a garantoval aspoň výhradu svedomia. Ide tu o obranu najhlbšej slobody každej ľudskej osoby, čiže o podstatu demokracie. Aj takzvaný „laický“ štát musí uznať takéto riešenie. Teda, nie náboženský štát, ale ani nie protináboženský štát.

Americký model aplikuje tiež odluku Cirkvi od štátu, ale pritom necháva Cirkvi i veriacim slobodu vystupovať na verejnosti, hlásať mravné smernice pre sociálny a občiansky život spoločnosti, vplývať na výchovu a podobne. Tento model má svoje korene v anglosaskej tradícii prirodzeného práva a pragmatického všeobecného súhlasu („common law“) a neviaže sa nutne na sociálny systém kapitalizmu.

Katolícka cirkev vyjadřila synteticky svoju náuku v koncilovom dokumente *Radosť a nádej* (č. 76): „*Politické spoločenstvo a Cirkev sú na svojom vlastnom poli pôsobnosti od seba navzájom nezávislé a samosprávne. Ale obidve, i keď z rozlíného titulu, stoja v službe osobného a spoločenského povolania toho istého loveka. Túto službu budú môcť tým úinnejšie vykonávať na ošoh všetkým, čím lepšie budú medzi sebou udržiavať zdravú spoluprácu...*“

Z prednášky kardinála Christopa Schönborna, v ktorej sa zamýšľa nad stredovekom

Stredovek – „temná“ doba Európy?

Snímka: Arcidiecéza Viedeň

Kresťanstvo prinieslo Európe tri nové prvky: božskú podobu všetkých ľudí, jednotnú rodinu ľudstva a dar slobody. Dalo by sa spomenúť ešte mnoho iného: vnímanie času (nie cyklické, ale lineárne, teda zrodzenie dejín); chápanie práce (napr. ora et labora sv. Benedikta) nie ako otrocké donucovanie, ale ako sebarealizáciu ľudí a ako spolupodieľanie sa na diele Stvoriteľa.

Ale problém nie je ideálny obraz pôvodného a raného kresťanstva, ale tá podoba kresťanstva, ktorú nadobudlo po konštantínskom prelome a predovšetkým po tom, ako ho cisár Theodosius v roku 380 pozdvihol na štátne náboženstvo. Práve toto obdobie kresťanstva s jeho všetko ovládajúcou mocou a nádherou, jeho katedrálami a kláštorami, ale aj s jeho križiackymi výpravami a prenasledovaním kacírov. Teda: vtedajší „temný“ stredovek, z ktorého sa vyvinulo svetlé osvietenstvo (a predtým reformácia). Tento v kánone „nadobudnutých predsudkov“ pevne zakorenený obraz temného kresťanstva sa objavuje vždy vtedy, keď sa pri dnešných sporoch hovorí o podozrení, že Cirkev chce Európu vrátiť späť do „temného stredoveku“, pričom sa čelná pozícia pri hodnotení spiatocníctva s obľubou priznáva pápežovi a Katolíckej cirkvi.

Nuž dosť bolo ironie, prejdime k veci. Rané kresťanstvo pred Konštantínom bolo pre mnohých fascinujúce. Všetky, alebo ak budeme opatrnejší – mnohé z obrodzujúcich hnutí, ktoré európske kresťanstvo zaznamenalo, sa orientovali podľa týchto počiatkov, keď kresťanská viera nachádzala cestu do srdca ľudí bez zbrani, bez ochrany a zákonov cisárov a štátu.

Teraz však ide o to, aby sme sa pozreli

Na jeseň 2011 mal v Žiline prednášku viedenský arcibiskup kardinál CHRISTOPH SCHÖNBORN. Téma prednášky bola *Kresťanstvo – základ európskej kultúry alebo rušivý prvok? Vo svojom vystúpení venoval značnú časť aj stredoveku, ktorú teraz uverejňujeme.*

na tú epochu kresťanstva, ktorá trvala viac ako tisíc rokov, medzi konštantínskym obdobím a začiatkom novoveku. A tu chcem povedať: Kto sa po najtemnejšom storočí ľudských dejín, „storočí vlkov“, ako Ossip Mandelstam nazýva 20. storočie, domnieva, že môže po tomto storočí nazývať stredovek „temným“, tomu musím povedať: Zopakujte si dejepis!

Nová epocha, „stredovek“, sa začína určitým spôsobom pokresťančením cisára. Nebol to oprávnený sen prenasledovaných kresťanov? Čo ak sa jedného dňa stane cisár kresťanom? Zabezpečilo by to slobodu Cirkvi. Bola by chránená pred prenasledovaním, mohla by sa slobodne rozvíjať. Ale ten sen sa rýchlo skončil.

Kto sa po najtemnejšom storočí ľudských dejín, „storočí vlkov“, ako Ossip Mandelstam nazýva 20. storočie, domnieva, že môže po tomto storočí nazývať stredovek „temným“, tomu musím povedať: Zopakujte si dejepis!

Aké miesto však zaujíma cisár, ktorý sa stal kresťanom? Vláda nad Cirkvou? Ale aj pod kresťanským cisárom platí slovo apoštolov pred Veľkou radou v Jeruzaleme: „Boha treba viac poslúchať ako ľudí“ (Sk 5,29). Sv. Ambróz Milánsky odolával zoči-voči pokresťančenému cisárovi slovami, ktoré predstavujú niečo ako chartu „západnej cirkevnej slobody“ (tak sa tiež nazýva kniha Huga Rahnera z roku 1943 napísaná počas najstrašnejšieho obdobia národného socializmu): „Cisár je v Cirkvi, nie je nad Cirkvou. Dobrý cisár sa snaží Cirkev podporiť, a nie ju potláčať. Akokoľvek to povieme podriadené, o to neobľomnejšie na tom trváme, aj keď nám hrozia hranicou a mečom a vyhnanstvom. My Kristovi bojovníci sa už nebojíme.“

STOPY DVOCH PÁPEŽOV

Tým sa otvára diskusia, ktorá poznačila na viac ako tisíc rokov život Západu – inak, ako východnú časť Európy: spoločne a proti sebe – imperium a sacerdotium, boj o moc a postavenie medzi cisárom a pápežom.

Dvaja pápeži zosobňujú symbolicky a reálne vývoj, ktorý poznačil kresťanský Západ, ale ho zároveň uvrhol do najhlbšej krízy: pápež Gregor Veľký (590-604) trpel úpadkom Ríma, pričom bol sám členom vysokej šľachty. Videl, že od pápeža Východorímskej ríše môže síce očakávať nárok na ovládnutie Západorímskej ríše, ale nie pomoc. Preto začala preberať Cirkev samotnú úlohu strážkyne a miestodržiteľky Západorímskeho impéria. Pápež Gregor chcel (až po vytvorení symbolického jazyka) biskupovi Rímskej ríše zabezpečiť ako pontifexovi maximovi nadvládu a upevniť pozíciu Ríma ako caput mundi kresťanskej Západorímskej ríše. Toto sa mu podarilo síce len symbolicky, ale Rimanom to dodalo nové sebavedomie a Cirkvi nový cieľ.

O dvesto rokov neskôr urobil jeho nástupca Lev II. ďalekosiahle rozhodnutie: požiadal o pomoc Frankov a korunoval v roku 800 franského kráľa Karola Veľkého za rímskeho cisára. Pre byzantského cisára to znamenalo veľkú zradu voči jednotnosti ríše a kresťanstva. Do dnešného dňa trpia obe časti kresťanstva, východná a západná, stále hlbším vzájomným odcudzením, ktoré viedlo nakoniec k rozdeleniu v roku 1054. Pre západ Európy znamenala táto korunovácia rozhodujúci krok k samostatnému vývoju na „západné kresťanstvo“.

Dopady tohto rozhodnutia sú všeobecne známe: Rozvojom „Svätej rímskej ríše“ (Sacrum Romanorum Imperium) vznikla na jednej strane počas storočí samostatná, rozvinutá, kresťanská ladená kultúra – kultúra latinského stredoveku. Na druhej strane sa rozvinul rovnako dlhý konflikt o postavenie na špičke ríše: cisár, ktorý mal v ríši vládnuť z vôle Božej, alebo pápež ako pontifex maximus, Kristov zástupca, ktorý cisára urobil cisárom?

ZO SACERDOTIA ŠTÁT

Vieme, ako ten konflikt dopadol: vyhralo sacerdotium nad imperium. Ale bolo to Pyrrhovo víťazstvo. Predstava, že pápež by mohol sám vládnuť » »

viacnárrodnej Európe, sa ukázala ako ilúzia. Dynamika bojov európskych kráľov a kniežat o vytvorenie nezávislých národov a o územnú nezávislosť sa ukázala ako silnejšia. No a na konci mnohých vojen sa zo sacerdotia stal stredoveký štát, cirkevný štát bez väčšieho významu v európskom mocenskom koncerte. Význam si pápež udržal len vďaka svojmu duchovnému, ideálnemu nároku ako zástupca univerzálnej viery. Boj o nadvládu v ríši a potom o „cirkevný štát“ v konkurencii k svetskej moci skôr oslabil ako posilnil tento duchovný význam pápeža. Nakoniec boj o moc spôsobil hlbokú krízu, ktorá sa vyvíjala od stredoveku a vyústila do reformácie, rozdelenia západnej Cirkvi, konfesijných bojov a následného osvietenstva a sekularizácie. Z týchto dejín by sme sa mali poučiť: je omylom veriť, že náboženstvo, náboženské spoločenstvo sa posilní predovšetkým tým, že sa spojí so štátnou a politickou mocou. Náboženstvo samozrejme potrebuje ochranu štátu (rovnako ako štát potrebuje silu náboženstva), ale náboženstvu nerobí dobre, ak sa identifikuje so štátnymi štruktúrami a politickými inštitúciami. Diferenciácia je dobrá pre obidve strany. To je poučenie z dlhej histórie kresťanstva. Kresťanstvo prosperuje najviac vtedy, keď sa nesnaží o splynutie so štátom, ale je inšpirujúcou, tvorivou silou autentickkej viery.

Sv. František z Assisi

REFORMNÉ HNUTIA

Keď sa na Cluny začínali prejavovať znaky úpadku, nasledovala ďalšia obrovská reformná vlna: Sv. Bernard z Clairvaux založil v 12. storočí rád cisterciánov, ktorí v krátkom čase vybudovali v Európe intenzívne komunikujúcu sieť kláštorov. A keď sa v 13. storočí začali rozvíjať mestá, vzniklo znova veľmi živé a intenzívne hnutie: František a jeho nasledovníci hlásajúci chudobu.

Zohľadnilo sa dostatočne, aký potenciál

slobody spočíval v týchto reformných hnutiach a do akej miery formovali povedomie slobody v Európe? Od začiatku kresťanstvo umožňovalo „vystúpenie zo svetského sociálno-politického poriadku“. Princíp „poslušnosti Bohu viac ako voči ľuďom“ vniesol element osobnej slobody voči spoločenskému tlaku.

Jeden z najpôsobivejších príkladov predstavuje scéna z Assisi z roku 1207, keď mladý Francesco Bernardone vypovedal poslušnosť svojmu otcovi a svetskej vrchnosti, aby poslúchal jedine Boha. Otcovi vrátil odev, aby nahý nasledoval nahého Krista. Táto sloboda radikálne kresťanského života uvoľnila vo všetkých storočiach veľké kreatívne sily. Práve tu sa nachádza jedna z príčin vnútornej dynamiky Európy. A dokonca aj v sekulárnej Európe naďalej pôsobí vyžarovanie tohto radikálneho nasledovníctva Krista. Som presvedčený, že práve tu sa nachádza jeden z najväčších potenciálov nádeje pre Európu.

Tak ako v stredoveku, rovnako aj novoveku prebudili a dynamizovali kresťanstvo veľké reformné hnutia. A tak je tomu dodnes. Cirkev (hovorím tu o Katolíckej cirkvi, ale rovnako to platí aj iné kresťanské cirkvi) má často nečakané zdroje reformy. Prečo by na nás nemali čakať nejaké prekvapenia, ako napríklad také, aké inicioval Poverello z Assisi pred 800 rokmi?

-red-

**Potešte vašich blízkych
a ako darček im
predplat'te na rok 2014
časopis**

VOX

Opäť sa začína hrať s kartou tzv. temného stredoveku. Aké vlastne bolo toto obdobie?

Kedy bolo temno?

Vďaka ustavičnému vyťahovaniu „temného“ stredoveku v časoch „vykrikovania hesiel ako náhrady za myslenie“ (definícia komunizmu T. Mertona) či „budovania svetlej budúcnosti a krajších zajtrajškov“, vzniklo klíšé, ktoré, žiaľ, pretrváva do dnešných čias. Dokonca sa zdá, že práve dnes sa s nebývalou intenzitou opäť začína pozeráť na stredovek cez pejoratívnu optiku.

Je dôležité uvedomiť si, a to sine ira et studio, že stredovek je determinatívne rozhodujúcim spôsobom významné a dôležité obdobie nielen z hľadiska určitého špecifického úseku všeobecných dejín Západu, ale aj z hľadiska celého následného vývoja ľudskej vzdelanosti, kultúry a civilizácie na celom svete a pre celé ľudské pokolenie. (Určite, že pre stredoveký vývoj bol zase dôležitý už dosiahnutý stupeň formácie spôsobov a myslenia.) Veď bolo to práve v stredoveku, keď sa utíšili búrky, nepokoje a zmätky vyvolané barbarskými nájazdmi a sťahovaním národov.

V ranom stredoveku sa začali ukazovať nové výhonky spoločenského i kultúrneho života, spočiatku poznačené ešte rozpakmi a neistotami mladých národov, ktoré sa síce už natrvalo usídlili v Európe, ale ešte nemali skúsenosti z vládnutia a ani potrebnú sebadôveru. No nové štátne útvary už hneď ako sa tvorili, zároveň prirodzene vrstali do už stabilizovaných foriem kresťanského kultúrneho života. Tu niekde je základ zrodu a následný vývoj budúcej kresťanskej civilizácie, nazývanej aj západná, ktorá časom nesporne zaujala a zaujíma v celom svete významné postavenie. Dá sa však predpokladať, že toto obdobie raného stredoveku, poznačené značnými vojenskými výpravami a nepokojmi, paradoxne málokto považuje za onen „temný“. Tak či onak, výsledkom tohto obdobia bola dovŕšená stabilizácia právneho poriadku a konsolidácia vzťahov medzi občanmi a medzi spoločnosťami, vznikajúcimi hneď v lone rodiacich sa štátnych útvarov, obnova vedeckého bádania, no najmä zrod nových myšlienkových prúdov, ktoré potom dali novú tvárnosť celej nasledujúcej epoche. V skratke by sa dalo povedať, že z niekdajších barbarov sa stali nositelia kultúry.

VZNIK UNIVERZÍT

Tu je nutné spomenúť Karola Veľkého (742-814). Dbal na rozšírenie a oživenie ekonomickej základne, preto podporoval obchod a remeslá. Azda dôležitejšie je však to, že sústavne dbal o rozšírenie a spevnenie siete škôl. Ustanovoval, ale aj z cudziny povolával učiteľov, a takto

položil reálne základy pre možnosť rozvoja kultúry a vzdelanosti. Stredoveké školy, na rozdiel od starovekých, mali verejný charakter, takže sa tu schádzalo mnoho žiakov či študentov, a to aj z cudziny.

Objektívnymi príčinami veľkého rozmachu filozofie (a nielen kresťanskej, no tiež arabských a židovských filozofických hnutí), ale aj exaktných vied v stredoveku boli vznikajúce univerzity. Bologna, Paríž, Padova, Oxford, Cambridge, Salamanka, ale aj Praha sa stali ohniská vzdelanosti a operatívne centrá veľkých učencov a učiteľov. Význam univerzít začal čoskoro prevyšovať pôvodne očakávaný či koncipovaný rámec ich pôsobnosti a ďaleko zasahoval za hranice vlastnej krajiny. Keďže širiteľmi nielen slávy, ale aj prestíže a ekonomickej moci sa stali práve stredoveké univerzity, mnohí panovníci sa dali zakladať vysoké školy. Takto vzniklo mnoho univerzít, z ktorých niektoré po čase získali veľké renomé.

Na rozdiel od novodobých univerzít stredoveké univerzity neboli len určité budovy, ústavy a zariadenia so špeciálnym poslaním vedeckej výučby, neboli ani učiteľským zborom a inými zamestnancami s pevne stanovenými právami a povinnosťami. Boli to voľné korporácie, veľké študijné centrá, priam duchovné združenia, ktoré plne zodpovedali vývojovému stupňu štruktúry vtedajších čias a života.

PREDOBRÁZ EURÓPSKEJ ÚNIE

Vtedajšia politická a spoločenská jednota Západu kráčala ruka v ruke s duchovnou jednotou a jednotou filozofie, ktorá vtedy bola nadnárodným javom. Štyri krajiny, ktoré tvorili jadro západnej Európy – dnešné Nemecko, Francúzsko, Taliansko a Británia – prispievali k jednotnej stavbe.

Jednotu vedy a filozofie vyjadrovala tiež jednota používaného jazyka – latinčiny. Vďaka nej sa vzdelanie, veda či kultúra stali medzinárodnými. Na vysokých školách sa učilo po latincky, všetky významné diela boli v latinčine. Latinčina sa stala dokonalým spojovacím článkom pre učencov a študentov všet-

kých národnostných skupín. Všetci mohli študovať na ktorejkoľvek vysokej škole v Európe a čítať každú vedeckú prácu, nech bola napísaná kdekoľvek. Učenci neboli nijako viazaní na svoju vlasť v užšom zmysle slova. V Piemonte narodený Anzelm žil v Normandii a zomrel ako arcibiskup v Cantenbury; Albert Veľký sa narodil v Bavorsku, študoval v Bologni, v Padue a v Paríži, učil vo Freiburgu, Regensburgu, Kolíne, v Štrasburgu a v Paríži, kde ho už jeho súčasníci nazývali Veľkým. Jeho žiak Tomáš Akvinský sa narodil v Rocca Secca pri Neapole, študoval v Neapole, Paríži a v Kolíne, prednášal v Paríži, Ríme, v Anagni, Orviete a vo Viterbe. A to je len niekoľko príkladov.

NENASTÁVA V SÚ ASNOSTI SKUTO NÉ TEMNO?

Aj napriek uvedeným skutočnostiam sa opäť začínajú útoky a ironické poznámky na „temný“ stredovek. Spomenuté významné pozitíva sa marginalizujú, ba priam fumigujú. A keď sa už pred silou argumentov nedá brániť, tak sa začína vyťahovať problém križiackych výprav a inkvizícia, a to s maximálnou neobjektívnosťou a bez uznania daného historického vývoja a chápania sveta. Paradoxne sa k takýmto praktikám utiekajú tzv. moderní ľudia, ktorí zrazu nevidia paralelu medzi stredovekou križiackou výpravou a povedzme inváziami do Československa v 1968 či do súčasného Iraku. Tiež nevidia podobnosť medzi inkvizíciou, a miliónmi mŕtvych počas zúrenia dvoch strašných totalít minulého storočia. Na argument percentuálneho porovnania počtu mŕtvych za stredovekej inkvizície a za besnenia komunistických a fašistických inkvizícií, len pokrytecky povedia: „To sa nedá porovnávať, to boli iné časy. Aj vtedy, aj teraz.“

Vyťahovači „temného“ stredoveku majú jednu vec spoločnú: priam bytostne im prekáža všetko duchovné. Či ešte lepšie – všetko kresťanské, najmä katolícke. Katolicizmus so svojou principiálnou zásadovosťou, najmä čo sa týka morálky, je im tým najväčším trňom v oku.

Škola základ rozmachu

V dejinách ľudstva nejestvuje nijaké obdobie, ktoré by bolo len pozitívne, alebo len negatívne. Kritici „temného“ stredoveku však popri negatívach tohto obdobia akosi zabúdajú na jeho pozitíva. Napríklad obrovský rozmach filozofie a exaktných vied prechádzajú tichým mlčaním. Príčinou tohto pokroku boli vtedy vznikajúce univerzity.

Na rozdiel od starovekých škôl mali stredoveké školy verejný charakter. Boli to zväčša kláštorne alebo biskupské školy, do ktorých sa schádzalo mnoho poslucháčov alebo žiakov, neskôr študentov, a to aj z cudzích krajín.

Školská sústava mala dva základné stupne. Prvý stupeň bolo tzv. trivium, v ktorom sa učila gramatika, dialektika a rétorika. Druhý stupeň bolo tzv. quadrivium. Tu sa vyučovala aritmetika, geometria, astronómia a muzika. Učebnými predmetmi v triviu a quadriviu boli tzv. slobodné umenia. Trivium a quadrivium poskytovali prípravné vzdelanie pre štúdium filozofie, ktorá sa považovala za prípravu k teologickému štúdiu.

ZA ALO SA TO V PARÍŽI

Stredoveká univerzita bola pôvodne stavovským a záujmovým združením ľudí, ktorých spájala spoločná práca v oblasti vedy a rozumového spoznávania. Tak, ako sa cechy stali združeniami na ochranu občanov a ich práv podľa ich príslušnosti k povolaniam, tak sa spájali do jednotného spoločenstva vedeckí pracovníci, aby takto ochraňovali svoje práva.

Názov univerzity si po prvý raz dalo voľné spoločenstvo učiteľov a študentov na školách pri katedrále Notre Dame v Paríži – Universitas magistrorum et scholarium Parisiensium. Erigovanie tejto prvej univerzity sa juridicky dovŕšilo vtedy, keď toto združenie učiteľov a žiakov uznal a potvrdil v roku 1200 francúzsky panovník a zakladateľ francúzskej veľmoci Filip August a keď jej v roku 1215 dal stanovvy pápežský legát kardinál Robert de Courçon. Týmto stanovami sa kodifikovali základné pravidlá univerzity, zakotvili sa jej práva a povinnosti, a tak univerzita nadobudla pevné postavenie v štátnom a cirkevnom spoločenstve. Táto parížska univerzita sa v krátkom čase stala nielen významným strediskom vzdelanosti a kultúry, ale aj vzorom pre iné tvoriace sa vysoké školy.

Spočiatku mala parížska univerzita len dve fakulty: filozofickú a teologickú. Neskôr vznikli právnická a lekárska fakulta. Keďže filozofická fakulta pripravovala poslucháčov na štúdium na všetkých ostatných fakultách, mala táto fakulta najviac a najmladších poslucháčov. Študenti filozofickej fakulty mali právo voliť si rektora. Časom sa vyvinuli také podmienky, že rektor, keďže mal za sebou poslucháčov

filozofie, mohol sa v podstate opierať o prevažnú časť študentov všetkých fakúlt, keď prišlo k sporom s kancelárom univerzity, spor vyhral, a tak postupne vytlačil kancelára z jeho pozícií, až napokon de facto v 15. storočí prevzal všetky jeho funkcie a práva.

OD SCOLARI SA K PROFESOROVI

Parížska univerzita mala svoj presný študijný plán a svoje presné pravidlá postupu. Podľa štatútu z roku 1215 sa štúdium začínalo tým, že uchádzač sa pridal k niektorému učiteľovi. Keď ho ten prijal do učenia, uchádzač sa stal študentom – scholaris. Na filozofickej fakulte mohol učiteľ začať prednášať, ak mal poslucháčov, ktorí sa u neho prihlásili a ak mal aspoň 21 rokov a šesť rokov predchádzajúceho úspešného vlastného štúdia. Na teologickej fakulte mohol magister začať prednášať až vtedy, keď mal aspoň 34 rokov a keď úspešne absolvoval osem rokov teologického štúdia.

Na filozofickej fakulte boli tri stupne akademických hodností: bakalár, licenciát a doktor alebo magister.

Magister teológie, ktorý bol v aktívnej službe a sám prednášal na univerzite, mal titul riadneho profesora – ordinarius, alebo titul aktívne vyučujúceho učiteľa – magister actu regens.

Je prirodzené, že nie všetci graduovaní magistri mohli aktívne prednášať; zostávali mimo činnej služby, boli to magistri actu non regentes.

Keďže sa parížska univerzita tešila v celej Európe najväčšej úcte, pápež Mikuláš IV. v roku 1292 ustanovil, aby magistri, ktorých graduovali na tejto univerzite, mohli prednášať na všetkých univerzitách.

U ENÉ ROZPRAVY

Základnými formami výučby boli prednášky a učené rozpravy. Prednášky spočívali v čítaní určených textov, ktoré

sa potom vysvetľovali.

Vo vedeckých rozpravách išlo o vysvetlenie položeného problému zo všetkých možných hľadísk, o zväzanie argumentov v prospech tézy, ako aj protiargumentov, o zdôvodnenie antitézy a napokon o logické vyvodenie záveru, konklúzie. Rozpravy tak boli metodickým dialógom medzi obhajcom a oponentom. vyznačovali sa vycibreným zmyslom pre rozlišovanie, triedenie a vyjasňovanie pojmov, takže sa tu neponechávali nijaké miesta pre pochybnosti či neistoty, a to od začiatku rozpravy, t.j. od položenia tézy a antitézy, od formulovania otázky až po deriváciu konzekvencie cez vysvetlenie a dokázanie.

Časom sa v rozpravách uchytil a zakotvil spôsob stavania protikladov proti sebe, tzv. Abelardova metóda „sic et non“ (takto a nie takto), ktorú ešte zdokonalil sv. Tomáš Akvinský a ktorá bola obľúbená na univerzitách dlhé storočia. Metóda spočívala v tom, že sa do rozpravy zámerne vnášali zdanlivo protirečivé výroky vedeckých autorít alebo citáty cirkevných otcov. V priebehu vyjasňovania presného obsahu užívaných termínov, vysvetľovaním súvislostí s kontextom a diferenciaciou dobových odlišností sa naviedla situácia, v ktorej sa fiktívna rozpornosť protirečení rozplynula.

Na záver vedeckej rozpravy nasledovalo zozbieranie dôkazov za tézu a proti téze, a napokon sa rozhodlo riešenie. Tieto rozpravy trvali niekedy aj niekoľko dní za sebou.

Rozpravy sa rozdeľovali na dva druhy. Známe sú týždenné alebo dvojtýždenné rozpravy. Ich písomné záznamy sa označujú ako quaestiones disputatae. Písomné záznamy druhého typu rozpráv sa označujú quaestiones quodlibetales, či jednoducho quodlibeta. Tieto rozpravy sa konali dva razy do roka – vo vianočnom a veľkonočnom období. Na ne mal prístup ktokoľvek a každý na nich mohol položiť svoju otázku.

V živom vedeckom ruchu na stredovekých univerzitách sa postupne metódy vedenia učených rozpráv vyvinuli do dokonalej formy.

Niekoľko futurologických poznámok o kultúre

Quo vadis, kultúra?

Dvadsiate prvé storočie má za sebou prvú dekádu, čo v kontexte dejín je zanedbateľný okamih. Lenže dynamizmus končiacich sa trinástich rokov aktuálneho storočia je tak silný, že jeho dôsledky si nielenže ešte neuvedomujeme, ale prejavujú sa až neskôr. A to môže mať fatálne následky.

Ivan Gongalov: Odpusť im, Bože

Britský antropológ Adam Kuper je presvedčený, že pojem kultúra ukrýva v sebe najmenej tri významy, ktoré sú od seba úplne odlišné a ktoré sa nakoniec pomiešali.

Prvý význam popísali vo svojich názoroch na civilizáciu francúzski klasici 18. storočia: civilizácia je všeobecný proces, ktorý odlišuje ľudskú bytosť od zvierat a základ civilizácie je dôvodom pre fungovanie vedy s jej technickými aplikáciami schopnými kontrolovať prírodu. Je to prejav celkom logického vývoja, ktorý podnietil v 19. storočí zrod evoluzionizmu, pozitivizmu, utilitarizmu, socializmu a marxizmu. V 20. storočí sa vplyv ich myšlienok prejavil v modernizácii a globalizácii.

V opozícii k takýmto myšlienkam smerujú diskusie o nemeckej a stredoeurópskej kultúre. Kultúra je to, čo odlišuje jednu populáciu od druhej: každá populácia má vlastnú kultúru, ktorá nie je racionálna, resp. vedecká, ale jazyková, duchovná a umelecká. Pramene kultúry možno pozorovať v ľudových zvykoch, ktoré garantujú autenticnosť danej kultúry.

Nakoniec existuje tretí zaužívaný význam pre slovo kultúra. Je vnímaný ako typicky britský, (nezahŕňa združenia vedcov a umelcov, ale iba veľkých umelcov európskej tradície). Je to typicky *haute culture* (exkluzívna elitárska kultúra najvyšších štandardov), ktorá pochádza z antiky alebo sa jej približuje, ale bez náznaku vývoja: Homér a Virgílius figuruje v takej istej línii ako Dante.

Tieto tri koncepcie kultúry označujú úplne odlišné skutočnosti. Chápeme, že termín kultúra, pokiaľ presne neurčíme, v akom zmysle ho chceme použiť, je dosť nejasný. Z druhej strany, v USA sa tradícia humanitných vied podriaďuje rozdeleniu sveta práce: tí, ktorí študovali ekonómiu, študovali iba túto oblasť a nie ostatné. Teda aj špecialisti na kultúru sa zaujímajú len o svet princípov a symbolov, pretože to je definícia, ktorá bola podaná antropológmi. Kultúra určuje predmet poznania seba samého, niečoho, čo možno študovať nezávisle od zvyšku.

V Európe tradične nevidíme veci takýmto spôsobom. Pre Maxa Webera, Emila Durkheima alebo Karla Marxa sú to rozdiely v interpretácii, ktorými sa odlišujú. Existuje

silná závislosť medzi sociálnymi vzťahmi a princípmi. A práve táto závislosť ich zaujíma.

Politický radikalizmus sa vyvíja úplne odlišným spôsobom v Európe ako v USA. Americká kultúra prináša pragmatizmus: význam nejakej idey spočíva len v jej praktických dôsledkoch, akoby idea bez praktických dôsledkov nemala význam. Tým sa stráca koncept hlbajúceho premýšľania ako samotného účelu. Možno to označiť aj ako útok na európsku metafyziku a jej istým spôsobom nepraktickosť: funkčnosť sa stala jediným kritériom – dokonca kritériom pravdivosti... Americká kultúra je vnímaná ako znepokojujúce zlúčenie Biblie a počítača, tradičných hodnôt a radikálnej inovácie. Toto tvorí jadro americkej kultúrnej hegemonie, ktorá bude podľa niektorých futurologov trvať minimálne nasledovných 100 rokov.

METAMORFÓZY KULTÚRY

Všeobecne akceptovanými vzormi sa stali manažér a terapeut. Interpretovať tieto obrazy sa dajú v zmysle, že súčasný človek pociťuje ťažkosti a choroby a potrebuje hľadania uzdravenia – a hľadá ich takmer kdekoľvek (aj u šarlatána), len nech je to svojím spôsobom „odborník“. Nehľadá riešenia vo viere a v inštitúcii Cirkvi, lebo to už je považované za ideologické; len civilné sekulárne riešenie. Súčasnosť dokáže vidieť symptómy a dokáže ich aj pomenovať, ale pri stanovovaní diagnózy sa obmedzuje len na sekulárnu oblasť a tam hľadá aj riešenia problémov. Že to nestačí a často to absolútne nerieši situáciu, netreba si ani pripomínať. Súčasný svet často ponúka len placebo, ktoré z času na čas zaberie a potom sa všetci utvrdzujeme, akí sme dobrí a ako všetko vieme a všetko zvládamo. Ale vôbec to nelieči koreň a príčinu choroby. Len to odďaľuje pravdivé riešenie a je otázka času, kedy sa to vráti s ešte väčšou nástojčivosťou ako bumerang.

V súčasnosti sa namiesto termínu pravda používa skôr pojem konsenzus, lebo pravda dostala množné číslo.

BOJISKÁ SÚ ASNEJ KULTÚRY

Môžeme povedať, že bojiská súčasnej kultúry sú:

1. rodina – ktorá neraz v podmienkach súčasnej kultúry je prijímaná ako patologická

inštitúcia, preto sa hľadajú nové modely spoluzitia;

2. Cirkev – ani nie viera a kresťanstvo je vstavené kritike, ale Cirkev ako inštitúcia, čím väčšia je atakovaná Cirkev, tým väčšia sa poukazuje na duchovný hlad súčasného človeka a Cirkev nie je schopná mu vyhovieť, dať mu to, čo potrebuje a po čom túži;

3. spoločnosť – z inštitútu spoločného dobra sa stal liberálny model tolerancie, síce odvolávajúci sa na hodnoty, ale v podstate naplňajúci len partikulárne (často primitívne až deviantné) prania človeka.

Počítačová kultúra je barbarská. Podstatou barbarstva je zjednodušenie kultúry na jednoduchú hnaciu silu, ktorá netoleruje žiadnu odchýlku alebo konkurenciu. Z homo culturalis sa stáva homo barbaricus. A medzištádiom je homo pragmaticus... Pragmatizmus sa stáva ideálom kultúry 21. storočia – čo je úplne barbarský ideál.

Problémom je nielen starnutie populácie, ale populačný prepad a demografický posun – a to v rámci celého sveta. To, čo dramaticky znížilo detskú úmrtnosť, je medicína, jedlo a hygiena. Avšak vychovávať deti je mimoriadne nákladné. Objavujú sa stále intenzívnejšie a novšie liberalizačné tendencie – výsledkom je chaos vo výchove. Tento chaos ešte nepredstavuje hodnoty, bude trvať niekoľko generácií (možno aj storočie), kým sa tento nový životný štýl pretransformuje do pevného (uceleného) morálneho systému. Staré inštitúcie sa roztrieštili, ale nové sa ešte neobjavili.

Podľa T. G. Asha ekonomicko-hospodárska kríza poukázala na jeden dôležitý fakt: že ekonomika potrebuje etiku, že silné trhové hospodárstvo potrebuje jasné morálne zásady zo strany biznismenov, na čo upozorňovala skupina nemeckých filozofov už v polovici 20. storočia.

Musíme si zvykať na multipolárny svet. Do hry sa vracia Ázia. Má vplyv nielen vďaka ekonomickej sile, ale s tým je spojená aj kultúrna expanzia. Ako sme pripravení na ázijskú éru? Bolo by vhodné, aby sme nepoužívali výraz Európa v spojení len s civilizáciou a všetkým, čo je len dobré a nespájali s Áziou to, čo je barbarské a zlé. Musíme vyjsť poza hranice našich klíš.

Jednou z fundamentálnych otázok nasledujúcich rokov bude otázka, na čo nám je spoločná Európa, čo to vlastne znamená... Ak to má byť partnerský zväzok, tak zaintereso-

vané strany sa tak musia aj správať – ako k partnerom, s ktorými komunikujú a diskutujú rešpektujú ich rozhodnutia, nie ako k vidiečanom, ktorých vzali na výlet do veľkomesta a potrebujú ich tam mať len ako atrakciu či komparz. Ak sme boli odhodlaní realizovať náročné a ďalekosiahle reformy v našej krajine, čo nám všetci vehementne odporúčali, ak ide teraz o krajiny „starej“ Európy, o nevyhnutnosť reforiem v ich krajinách, tak tam je to náročné a treba byť opatrní... Jasne musíme zadefinovať naše európske záujmy, pomenovať nástroje na dosahovanie týchto záujmov, ale najmä dávať viac priestoru reflexii o našich spoločných hodnotách.

Je vysoký predpoklad, že prvá polovica 21. storočia zaznamená intenzívny náboženský konflikt – môžeme mať z toho strach, alebo to považovať za výzvu z chaosu vybudovať „nejaký“ poriadok.

VYHLIADKY DO BUDÚCNOSTI

Všetko naznačuje na to, že sa zmení spôsob života.

1. Priemerná dĺžka života bude vyššia – bude potrebná zvýšená starostlivosť o seniorov resp. hľadanie iných ciest, ako „vyriešiť otázku seniorov“. Z dejín poznáme rozličné pokusy o definitívne riešenia, ktoré sa v tomto prípade v našej dobe anarchie a sarkazmu veľmi ľahko môže preklopiť do zavedenia eutanázie ako legálneho spôsobu zbavovania sa nepohodlných pod rúskom súcitu s utrpením...

2. Bude dlhšia doba vzdelávania, mladí ľudia nastupujú už teraz do práce až okolo veku 25 rokov. Generácie veľmi spohodlneli, všetci chcú len nenáročnú prácu, ktorá nevyžaduje veľkú námahu, ale vysoké ohodnotenie – a obyčajnú manuálnu prácu nemá kto vykonávať. Preto je tu snaha o zavedenie robotov alebo humanoidov, aby mal kto na nás pracovať...

3. Pôrodnosť bude stále klesať globálne na celom svete, aj v krajinách tretieho sveta. Síce v tomto období neustále stúpa počet obyvateľom na našej planéte a počť staršenie hladom, ale ešte sme ani zďaleka nevyužili potenciál tejto planéty... Ešte stále sme ochotní dať miliardy na zbrojenie a pre hladujúcich len zopár odrobín a učičkanie svedomia... Pôrodnosť nebude stúpať donekonečna...

4. Zmenia sa modely manželstva – postupne sa mení štruktúra života ženy, stabilizačný faktor v podobe ekonomickej závislosti na mužovi pomínil a badať nestálosť v láske. Matka už nie je spojivom rodiny, na materskej zostávajú nezriedka aj muži, roly sa stierajú a modelov „rodiny“ resp. „manželského“ spoluzitia už je viacero. Tieto trendy sú už nezvratné (vidíme to v gender ideológii, ktorá preniká do zákonov EÚ).

Jednou z nebezpečných tendencií je postup technokratickej mentality a disharmónia medzi logos a ethos. Za problém, s ktorým sa bude treba vysporiadať, je taký typ myslenia, ktorý je vlastný prírodným vedám a ktoré má ohraničený diapazón. Potom vy-

vstane otázka, čo s problémami, ktoré prekročujú hranice empirickosti. Buď ich budeme ignorovať alebo bude narastať beznádej... Cestou je konjunkcia logosu a ethosu, syntéza novej múdrosti, kresťanského nového humanizmu a neokresťanstva. Obraz Boha, aký bol prezentovaný kresťanstvom, bol jednou z príčin dechristianizácie.

P. A. Sorokin v svojom diele *Kríza nášho veku* píše o fázach kultúry, jej duchovného prerodu od kultúry ideálnej (duchovnej) cez kultúru idealistickú (duchovno-zmyslovú) po kultúru senzitivnú. Načrtáva obdobie krízy, skúšky, očisty, omilostenia a napokon vzkriesenia kultúry. Najrozhodujúcejší vplyv v priebehu pretvárania kultúry ľudskej spoločnosti zohralo náboženstvo a len ono má eo ipso schopnosť pretvárať človeka interiorizáciou duchovných hodnôt. Len ono dokáže vidieť v jeho rozmere takého, aký je: ako homo culturalis.

Keď prijmeme tento model a budeme vychádzať z pozorovaní súčasných filozofov a sociológov, nachádzame sa v období krízy, rep. smerujeme k dobe skúšky a očisty. Friedman tvrdí, že kultúry žijú v jednom z troch stavov:

1. barbarstvo
2. civilizácia
3. dekadencia.

Ak prijmeme túto stupnicu, môžeme povedať, že tzv. Západ už prežíva svoju dekadenciu a smeruje k barbarstvu, ktoré sa snáď čoskoro zmení opäť na civilizovanosť...

ZDENO PUPÍK

ROK VIERY

FARÁR RÍMSKOKATOLICKEJ
FARNOSTI BRATISLAVA – PRIEVOZ
V RUŽINOVE A KATECHISTI
NEOKATECHUMENÁTNEJ
CESTY
VÁS POZÝVAJÚ NA

KATECHÉZY
PRE Dospelých a MLÁDEŽ

OD 28.10.2013 KAŽDÝ PONDELOK
A ŠTVRTOK O 18:45 HOD.

V KAPLNKE KOSTOLA
SV. VINCENTA DE PAUL
V RUŽINOVE, TOMÁŠIKOVA 8

Krása s duchovnom musia ísť spolu – tvrdí výtvarník Ján Valter

Talent je ochota drie

Vysokoškolský pedagóg, venuje sa voľnej tvorbe v oblasti grafiky, kresby, karikatúry, maľby, tvorbe objektov, tvorbe animovaných filmov a literárnej tvorbe. V oblasti reklamy sa venuje tvorbe scenárov, sloganov, grafických návrhov a kreatívnych kampaní. Do dnešných dní vytvoril takmer 7000 výtvarných diel. Vystavoval doma i v zahraničí, získal viac ako tridsať ocenení. Výtvarník JÁN VALTER.

V dejinách boli vždy obdobia ku ktorým sa v umení či architektúre dávali charakteristické prívlastky – antické umenie, románske, gotika, renesancia... Dá sa súčasnosť nejako charakterizovať?

Na začiatok si musíme uvedomiť, že výtvarné umenie, ako ho dnes poznáme, to znamená galerijné, začalo vznikáť až v 17. storočí. Možno povedať, že dovtedy bolo výtvarné umenie úžitkové.

Dá sa povedať, že dejiny umenia sa odohrávajú kontinuálne od čias či od umenia starého Egypta. Egypťania kreslili to, čo poznali, nedávali do umenia nijaké emócie. Gréci však začali robiť niečo iné, pozerali na to, čo bolo pekné. Podľa môjho názoru to bola prvá vlna, keď krása začala mať prevahu nad popisom. Helenistické obdobie je plné krásnych sôch. Neskôr sa začalo hovoriť: Priveľa krásy, málo ducha. Ak to zjednoduším a prejdeme do stredoveku, keď sa na objednávku robili najmä religiózne obrazy, začalo prevládať v umení duchovno. Zoberme si napríklad gotiku. Mnohí aj dnes hovoria, že bola strohá, priveľmi duchovná, až preduchovnená, chýbala jej grécka krása. A zrazu sa začalo hovoriť: Priveľa ducha, málo krásy. A tak prichádza renesancia so svojou krásou. Neskôr opäť dochádza k zduchovňovaniu umenia... Zjednodušené – keď sa presýtíme krásy, voláme po duchovne...

Je to naozaj veľmi zjednodušené, ale

chcem tým predovšetkým poukázať na akúsi dejinnú sínusoidu, keď sa v umení strieda prevládanie krásy nad duchom s prevládaním ducha nad krásou. No príchodom secesie sa všetko akosi začína trieštiť. Dalo by sa povedať, že dovtedy bol celý svet v rámci tých-ktorých období v jednom slohu. Po secesii sa však v podstate nadá hovoriť o jednom slohu či štýle.

*Kto nemá pokoru,
nikam nikdy nedospeje,
jeho rast sa zastaví.*

*Ak si niekto myslí, že vytvoril
nie o geniálne, v tej chvíli
skončí. A netýka sa to len
umenia.*

Prvá polovica minulého storočia bola charakteristická rýchlym striedaním rôznych štýlov či smerov, ale už tu nevznikol jednotný, povedal by som celosvetový štýl. V danom období jestvovalo niekoľko štýlov so svojimi prívržencami, ale už tu nevzniklo jednoliate, nič, čo by dalo obdobiu nejaký prívlastok.

Dá sa súčasnosť charakterizovať ako kríza v umení?

Predovšetkým – myslím si, že kríza je vždy pozitívna vec v tom zmysle, aby vzniklo niečo nové. Moje skúsenosti a zážitky z rôznych výstav mi hovoria, že príde renesancia. Prirôdzené, v inom ponímaní, ako ju poznáme z dejín, ale príde. Renesancia v plnom význame slova, to znamená niečo obrodzujúce, akési znovuzrodenie. Utvrdzujú ma v tom nielen výstavy, ale rôzne články kritikov či teoretikov umenia, ako aj rozhovory s pedagógmi, ktorí hovoria, že už vidia u študentov náznaky obrodenia. Je to vlastne aj prirodzené, pretože, ako hovoria niektorí znalci, momentálne to v umení už nejde nikam. Dovolím si povedať, že dakedy to vedie dokonca do akejsi bezmocnosti umelca, ktorý nevie, čo by už vytvoril, len aby zaujal, či dokonca šokoval. Vidím to neraz aj na mladých autoroch. Akoby v akejsi beznádeji

premýšľajú nad inštaláciou, len aby šokovali, a tak prerazili. Ale to nie je cesta. Výtvarné umenie by nikdy nemalo byť o tom, aby som nejakou zaujal, ale urobiť niečo, čo má zmysel, čo vychádza z môjho ducha. A ak má šokovať, tak len samotného autora a to v tom zmysle, že šokuje nie iných, ale seba, svoje vnútro, že sa dokázal natoľko vnoriť do svojej duše, že uchopil myšlienku, pocit, zážitok. Je to naozaj o vnorení sa do svojej duše, o obdivovaní a ďakovaní, akú danosť človek dostal. Potom už hovoríme o poslaní. A to platí o umení vo všeobecnosti, nielen o výtvarnom. Rozdiel je len vo vyjadrovaných prostriedkoch, ale to vnorenie sa do seba, kontemplácia, musí byť. Bez životnej vertikály to nie je ono. Musí byť aspoň jej hľadanie.

No, a nesmieme zabudnúť na pokoru. Zdôrazňujem to aj svojim študentom. Kto nemá pokoru, nikam nikdy nedospeje, jeho rast sa zastaví. Ak si niekto myslí, že vytvoril niečo geniálne, v tej chvíli skončil. A netýka sa to len umenia. Talent nie je všetko. Stále platí, že úspech je päť percent talentu, zvyšok je práca, práca, práca. Podľa mňa talent je ochota drieť. Nie mať talent urobiť dokonalú linku, ale drieť dovtedy, kým linka nebude dokonalá, čo samozrejme umelec nevie zhodnotiť, zhodnotia to neskoršie generácie.

Ako vidíte mladých adeptov umenia?

Všímam si, že mladí ľudia, povedzme aj mladí umelci, nehovoria ani tak o kríze v umení, ako skôr o kríze v spoločnosti, o kríze hodnôt. Mám pocit, že od nás starších niečo čakajú, niečo, čo by sme im mali povedať, ale akosi to nehovoríme. Ich reakcie sú niekedy veľmi zaujímavé. Napríklad im dám spracovať tému domáca pohoda. Možno až polovica študentov sa vyjadrí, že pohoda je vtedy, keď tento alebo táto nie je doma. Je tu značná kríza rodiny a spoločnosti. A hoci ma to bolí, musím povedať, že to je „robot“ dnešnej strednej generácie. Kríza, a to nielen v umení, ale najmä v spoločnosti – to je naša robot. Mladí ju nevymysleli. Ak sa v električke šesťdesiatnik sťažuje, že ho mladí nepustia sadnúť si, to je výčitka adresovaná nie im, ale nám. Sme povinní

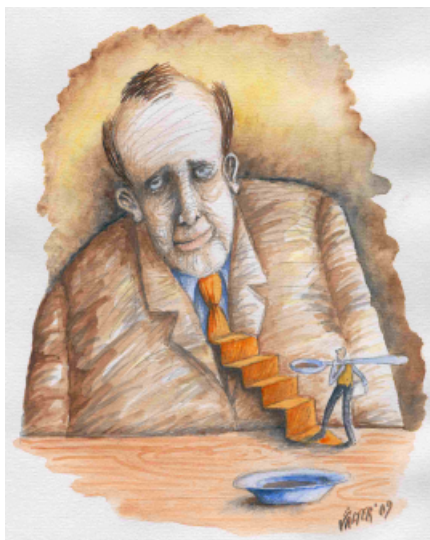
dať mladej generácii aspoň akýsi maličký návod, mám pocit, že to od nás očakávajú. Nemám však na mysli návod ako nejaké školomestvo, príkazy, rozumkovanie a mentorovanie. Hovorím o osobnom príklade, o vzore. Netreba dávať mladým ľuďom návody, ako majú žiť, ale vlastným príkladom, vlastným životom ich učiť žiť. A myslím si, že najlepšia ukážka je vtedy, keď človek ani nevie, že niečo ukazuje.

Ktosi raz povedal, že všetci vieme, ako má fungovať svet, len nevieme, ako máme fungovať my. Všetci sa tvárim, že vieme opraviť svet, lenže dôležité je opraviť seba. Prvý krok je začať s opravou seba. Je to najťažšia vec, ale žiadnej inej cesty niet. A opäť je to o pokore...

Ak si zoberieme vami načrtnutú dejinnú sínusoidu, myslíte si, že v zmysle povedaného teraz nastáva volanie po duchovne?

Presne tak. Mám taký vnútorný pocit. Nedovolil by som si však tvrdiť, že mladí ľudia hľadajú len duchovno. Povedal by som, že hľadajú duchovno i krásu spolu. Vidím to na nich pri prednáškach, cítim to z ich diel. Viem, že pocit nie je nijaký rukolapný dôkaz, ale vnímavý človek to volanie počuje. Veď si len zoberme americký kreslený seriál pre dospelých Mestečko South Park. Bolo obdobie, keď mladší diváci v jednotlivých epizódach obdivovali hrubosť nad hrubosť, vzájomné nadávanie si, vulgarizmy. A zrazu ten istý divák to odmieta. Ničím ho seriál nenaplnuje, práve naopak.

Podobne je to aj s rôznymi reality šou. Ja som svojím spôsobom rád, že sú tu – aspoň ľudia vidia, kam sa až dá klesnúť. A verte, mladí ľudia to vidia a sami sa pýtajú: To až tak hlboko sa dá klesnúť? A sú to práve oni, ktorí prestávajú sledovať tieto nezmysly. Ba čo viac – mení sa aj ich postoj k rôznym internetovým sociálnym sieťam. Mnohá moji študenti mi hovoria, že sa

odhlasujú z facebooku, resp. začínajú minimalizovať svoj prístup naň. Hovorია: Je to dobre, že som tam spoznal veľa ľudí, ale teraz sa už chcem s nimi kontaktovať osobne.

Ak som povedal, že je tu volanie mladej generácie po kráse a duchovne, musím však upozorniť, že je to len na začiatku, akési štádium prerodu a hľadania. Nečakajme zmenu už zajtra, ale tešme sa, že mladá generácia začína túžiť po duchovne, kráse, po človečenstve.

Cítiť to volanie aj medzi staršími slovenskými výtvarníkmi? Ako vnímate súčasné slovenské výtvarné umenie?

Môžem hovoriť naozaj len a len o svojom subjektívnom pohľade, inak sa to totiž nedá. Na nejaké učebnicové výklady, a to dokonca v celej šírke, sú tu teoretici a kritici, ak vôbec sú...

Deti sú jasné, priesra né. Neh adajú v ilustrácii druhé plány, im sa pá i jednozna ná ilustrácia. Niektorí autori však ilustrujú detské knihy s druhými i dokonca tretími plánmi, s rôznymi skrytými filozofiami.

Začínam mať pocit, že je tu niekoľko ľudí, ktorí začínajú duchovno cítiť. Duchovno spolu s krásou. To je dobre. Je však dôležité, aby sa to „neprepísklo“ len smerom ku kráse alebo len smerom k duchovnu. Krása s duchovnom musia ísť spolu. Nie je dobre, aby išli jednotlivo a samoučelne.

A tu je možno dôležité povedať niečo o tzv. počítačovej grafike. Počítače nás ovládli. Ale grafika je predsa o ľudskej ruke. Keď na toto zabudneme a všetko budeme robiť pomocou myši, zabudneme na srdce, ktoré vedie ruku. Ľudská linka, hocijako kostrbatá, vychádza od srdca. Bojím sa, že chvíľkami niektorí na to zabúdajú. Hovoria: Nie, nie, ja už nemusím vedieť kresliť, veď to za mňa urobí počítač. Počítač neurobí nič! Všetko robí srdce a duša. Tie vedú ruku, hoci aj trasúcu sa. Preto sa snažím viesť študentov k tomu, aby pochopili. že musíme vychádzať z ľudskej ruky a potom nám počítač pomôže, naopak nie.

Máte pocit, že technická stránka výtvarného diela začína byť pre umelca dôležitejšia ako myšlienka?

To sa ťažko posudzuje. Skôr je

dôležité, ako to vníma recipient. Povieť vám to na príklade nedávno skončeného Bienále ilustrácií Bratislava. Všimol som si dve veci: aké diela ocenila odborná porota, aké diela detská porota. Odborníci ocenili dielo, ktoré sa dospelému mohlo javiť ako insitné. Ako keby si dospelý výtvarník povedal, že dieťa je akože insitné, preto aj tak treba ilustrovať. Ale dieťa len maľuje insitne, pretože to inak nevie, chýba mu technika, čo je prirodzené. Na druhej strane detská porota si vybrala technicky priam dokonalú vec, precízne dielo. A tak my prišlo na um, aby sme sa my dospelí nehrali na deti, keď nimi nie sme, ale hrali sa na ne, keď nimi sme.

Venujete sa aj detskej ilustrácii. Do akej miery má byť ilustrátor sebou samým, do akej miery má chcieť, aby sa dielko páčilo len deťom?

Sú tu dva atribúty: vcítiť sa do textu, čo je asi jedna z najťažších vecí pri ilustrácii, a mať na zreteli myslenie čitateľa. Dieťa na rozdiel od dospelých vníma knižku ako jeden celok. Dospelý si povie, že text je milý, ale obrázky ho neoslovili, alebo opačne. Vie tieto dva prvky oddeliť. Pri deťoch to však takto nie je, ony vidia či vnímajú jednotu celku.

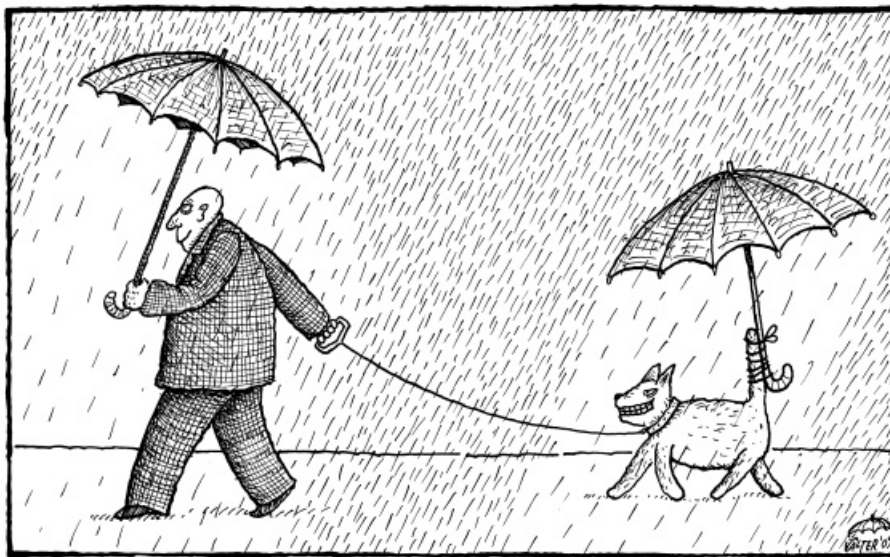
A čo sa týka samotnej ilustrácie, výtvarník by si mal uvedomiť, že deti sú jasné, priesračné. Nehľadajú v ilustrácii druhé plány, im sa páči jednoznačná ilustrácia. Niektorí autori však ilustrujú detské knihy s rôznymi druhými či dokonca tretími plánmi, s rôznymi skrytými filozofiami. Je to asi dané vekom. My sa ináč pozeráme na svet, niekedy sa však zbytočne hráme na umelcov, ktorí sa usilujú všade dávať a vidieť všelijaké filozofie a druhé

plány. Obdivujem tých umelcov, ktorí vedia urobiť ilustráciu tak, že ju deti bezvýhradne prijmu.

Keď sa však bavíme o ilustráciách pre deti, musím povedať jednu smutnú vec. Veľa kníh je zo zahraničia, pričom sa preberajú aj zahraničné ilustrácie. Žiaľ, neraz sú to veľmi zlé veci. Pre vydavateľa je lacnejšie kúpiť celú licenciu, ako dať ilustrovať knihu kvalitnému slovenskému ilustrátorovi, pritom je ich na Slovensku dosť. Alebo inak – aj keď možno nie sú najkvalitnejší, určite sú ich diela lepšie ako importované ilustrácie zo zahraničia.

Ste známy aj ako karikaturista. Mnoho ľudí si myslí, že karikatúra musí byť len vtipná, no humor je vážna vec...

Karikatúra je umenie, povedal by som vážne umenie, pretože dobrá karikatúra je súvis myšlienky a výtvarnej zdatnosti. V svojej dizertačnej práci som navrhol klasifikáciu karikatúry. Podľa nej je karikatúra portrétna, spoločenská, politická, humoristická, propagačná, filozofická a poetická. Možno, že sa niektorí výtvarníci pozerajú na karikaturistov trochu cez prsty, ale napríklad aj taký Leonardo da Vinci sa venoval aj karikatúre. Všetci veľkí umelci sa venovali aj karikatúre, karikovali rôzne životné situácie človeka. Treba však povedať, že to nebol ich samostatný umelecký prejav. To vzniklo až neskôr. Treba si však uvedomiť, že karikatúra nie je len doména výtvarného umenia; karikatúra

sa nachádza aj v hudbe či v literatúre.

Laická verejnosť si myslí, že karikatúra je len to, keď niekto kope do druhého či mu vyplazuje jazyk. Karikatúra naozaj nie je len o švande. Napríklad filozofická karikatúra sú nádherné, naozaj umelecké veci.

Takže karikaturista nemusí byť vtipný človek?

Karikatúru treba predovšetkým milovať a brať ju absolútne vážne. Naozaj to nie je o vtipke za každú cenu. Cez karikatúru sa dajú nakresliť aj myšlienkovito hlboké veci. Raz sme sedeli partia pri ohni a okrem iného sme mali aj zaujímavé teologické debaty. Pod dojmom tohto zážitku som nakreslil, ako my sme na oblakoch a Boh sedí pri ohni sám. Chcel som tým

povedať, že sme akosi zabudli na to, že sme mali sedieť s ním; mysleli sme si, ako sme už hore a Boh nás čaká tu na zemi. V nijakom prípade by som to nenazval humorom, skôr mi išlo práve o myšlienku o Bohu bez Boha. Hoci som k obrázku napísal aj článok, v ktorom som vlastne vysvetlil genézu tejto karikatúry, mnoho ľudí sa pohoršilo...

Ježiš Kristus síce neprišiel na zem šíriť humor, ale v jeho „Radujte sa!“ je kus veselej mysle. Pán Boh nám dal slobodnú vôľu a humor. Ten je na to, aby sme ľahšie prekonávali životné peripetie. A ak naša cesta do cieľa je radostná, možno aj veselá, ľahšie sa po nej kráča. A k tomu nám pomáha aj karikatúra.

Za rozhovor akuje PAVOL PRIKRYL

V predsieni jezuitského kostola v Piešťanoch je 29. pokračovanie projektu *Návrat sú asného umenia*

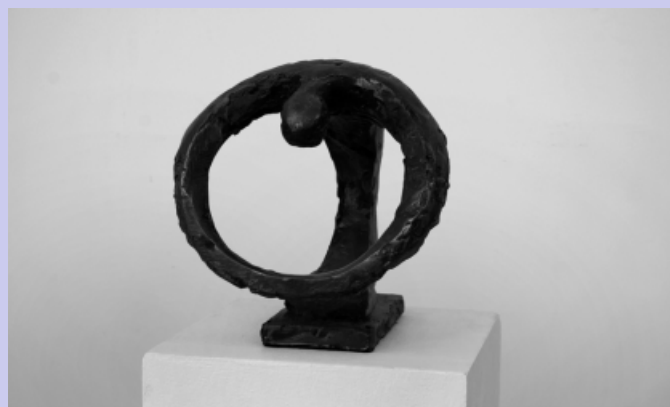
Umenie Ducha

November je mesiac, keď slávime sviatok Všetkých svätých. Tých, ktorí sú uvedení v cirkevnom kalendári, ale aj tých, čo do neho nezmestili.

V širšom chápaní sú svätí nielen tí, čo boli Cirkvou oficiálne svätorečení, ale všetci obyvatelia neba. Sviatky svätých sa často viažu k dátumu ich smrti, keď sa „narodili pre nebo“, vstúpili do nebeského domova. Ako povedala sv. Tereza z Lisieux: „Neumieram, vstupujem do života.“

Každý svätý mal svoj životný príbeh a v každom sa jedinečne a neopakovateľne prejavil Boží dotyk a Božia láska k tomuto svetu. Jednou z dôležitých cností, spoločnou všetkým svätým, je pokora, ktorá je dôležitou vlastnosťou na životnej ceste každého z nás. Pokora (latinsky humilitas), ktorá je opakom pýchy, nás vedie k uvedomeniu si reality, pravdy o nás samých, k rastúcej dôvere v Božie pôsobenie a otvorenie sa preň.

JÁN MATHÉ hľadá podstatu zobrazenia pokory v trojrozmernom médiu bronzovej plastiky. Ide o jednu z tém, ku ktorým sa opakovane vracal a hľadal spôsoby jej znázornenia. Zobrazil ju ako symbolickú, hlboko k zemi sklonenú postavu, ktorú prepája s abstraktným symbolom kruhu vytvoreným z rúk akoby zopätých v nepretržitej modlitbe. Vytvára univerzálny symbol,

nadčasové zobrazenie pokory, ktorú redukoval na podstatné gesto sklonenia sa pred tým, čo nás presahuje. Umožňuje nám tak zamyslieť sa nad významom pokory v našich životoch a prúdením Božieho života v nás.

Historička umenia Ľuba Belohradská o tvorbe Jána Mathého napísala: „*Erbová vlastnosť sochára Jána Mathého je meditatívna. Nestotožnenie sa s materialistickou filozofiou ho viedlo k dobrovoľnému zvolenému modusu introvertného životného modelu. Vonkajším prejavom záuby v meditatívnej rezonancii zvolených tém je ich cyklická návratnosť, umožňujúca autorovi siahnuť po uplynutí istého časového intervalu k ich novej sochárskej interpretácii.*“

Snímka: archív autora

Samuel Timon sa narodil v Trenčianskej Turnej 20. júla 1675. Pochádzal zo slovenskej zemianskej rodiny. Od roku 1685 navštevoval jezuitskú školu v Trenčíne. V tamojšej matrike bol zapísaný ako Slováč: *Samuel Timon nobilis Pannon Turnensis catholicus* (Samuel Timon, zeman, Slováč z Turnej, katolík). O dva roky neskôr sa v matrike objavilo miesto slova *Pannon* slovo *Slavus*.

V rokoch 1692 a 1693 študoval u jezuitov v Bratislave, kde aj vstúpil do Spoločnosti Ježišovej. Z roku 1700 pochádza zmienka, podľa ktorej aktívne ovládal latinčinu, maďarčinu a slovenčinu. Po skončení štúdií sa stal profesorom filozofie na univerzite v Trnave, kde neskôr prednášal morálnu teológiu. Pod vedením S. Timona sa tu konali skutočne historické semináre. Zaujímavosťou v nich mohli získať základ pre ďalšie historické bádanie. Z Trnavy prešiel prednášať na univerzitu v Košiciach, kde súčasne viedol knižnicu. V Košiciach napokon 7. apríla 1736 aj zomrel.

SLOVENSKOS NÁZVOV

S. Timon napísal rad historických prác, ale aj diela historicko-geografické, biografické, slovníkové a filozoficko-didaktické. Bol jedným zo zakladateľov modernej kritickéj geografie v Uhorsku.

Už v roku 1702 vydal S. Timon v Trnave dielo o topografii Uhorska *Celebriorum Hungariae urbium et oppidorum topographia* (Miestopis významných miest a mesteciek Uhorska). Práca vyšla aj v rokoch 1718, 1732, 1766 a 1770. Pri uvádzaní topografických názvov a pri odvodzovaní ich pôvodu sa dôsledne usiloval poukazovať na ich slovenskosť. Pri všetkých slovenských mestách uvádzal vo svojich dielach slovenské pomenovania, v podstate zhodné s dnešnými, niekedy dokonca na prvom mieste.

V roku 1715 vyšiel Timonov spis *Aristoteles revidus romano catholicus*. Trojväzbové dielo *Epitome chronologica rerum Hungaricarum* (Chronologický prehľad uhorských kráľov) vyšlo v rokoch 1714 až 1719 v Trnave. Spracoval v ňom dejinné obdobie od roku 1798 do roku 1662. V roku 1715 zas vydal životopisy uhorských arcibiskupov *Purpura pannonica*.

OBRAZ STARÉHO UHORSKA

Najvýznamnejším Timonovým dielom bol historický spis *Imago antiquae Hungariae*,

Slovenský jezuita - zakladateľ modernej historiografie v Uhorsku

Apologéta Slovákov

SAMUEL TIMON, SJ, patril medzi prvých apologétov slovenského národa. Možno ho považovať za významného predstaviteľa či priekopníka najstaršej fázy slovenského národného obrodzenia.

repraesentans terras, adventus et res gestas gentis Hunnicae (Obraz starodávneho Uhorska, predstavujúci územie, príchod a dejiny hunskeho kmeňa), ktorý vyšiel v Košiciach v roku 1733. Ďalšie vydania mala táto práca v rokoch 1735, 1754, 1762 a 1766. Novšie dejiny Uhorska spracoval v práci *Imago novae Hungariae, repraesentans regna, provincias, banatus et comitatus ditonis Hungaricae* (Obraz nového Uhorska, predstavujúci krajiny, provincie, banáty a stolice krajiny uhorskej), ktorá vyšla tiež v Košiciach v roku 1734. Obe práce vytvárali jeden celok – *Imago antiquae et novae Hungariae* (Obraz starodávneho a nového Uhorska). V roku 1735 vyšiel dodatok k týmto prácam *Additamentum ad Imaniges* (Prídavok k Obrazom). Pri zostavovaní tohto diela sa opieral predovšetkým o grécke, rímske a o byzantské pramene, ale aj o franské kroniky a letopisy, ba aj o listiny z vatikánskeho archívu. Položil tu základy koncepcie slovenských dejín v rámci starého Uhorska. Jeho hlavným cieľom bolo podať históriu krajín, ktoré neskôr patrili uhorskej korune, ale ešte pred vznikom tohto kráľovstva. Boli to teda dejiny starej Panónie, časti Dácie, Mézie, Ilyriky a ďalších území, čiže išlo vlastne o dejiny Sarmatov, Markomanov, Kvádov, Hunov i Avarov. Veľkú pozornosť venoval veľkomoravskému obdobiu, vrátane príchodu Maďarov, a tak vytvoril významnú apologetickú prácu. Veľmi vyzdvihol Slovákov toho obdobia a Panóniu považoval za ich pravlasť. Rozviedol názory, ktoré ešte v roku 1721 nastolil košický profesor, jezuita Žigmund Ruman v dielku *Imago Hungariae* (Obraz Uhorska).

AKTUÁLNA OBRANA

Táto práca bola vynikajúcou obranou Slovákov, čo bolo v tom čase mimoriadne aktuálne. V roku 1722 totiž Mihály Bencsik, maďarský jezuita a profesor na trnavskej univerzite vydal spis, v ktorom v duchu maďarskej nacionálnej šľachtickej ideológie popieral rovnoprávnosť Slovákov v Uhorsku. Obyvateľov Trenčianskej stolice napríklad označil za potomkov Maďarmi porobeneho ľudu kráľa Svätopluka.

Hoci sa S. Timon doslova nechal unášať až fantastickými kombináciami o starých dejinách, výrazne sa u neho ozývalo národné povedomie a apologetické úsilie. Veľký dôraz kládol na využívanie prameňov. Obraňoval aj autochtónnosť Slovákov v Uhorsku. Vyvrátil legendárne predstavy starších historikov.

Podobný charakter mala aj Timonova práca *Synopsis novae chronologicae regnorum Hungariae, Croatiae, Dalmatiae* (Prehľad súvekých dejín v kráľovstvách Uhorska, Chorvátska, Dalmácie), ktorá vyšla ešte v roku 1714.

V budapeštianskej univerzitnej knižnici sa nachádza neveliká rukopisná anonymná obrana Slovákov. Jej autorom je zrejme taktiež S. Timon, ako to tvrdil jeho žiak,

jezuitský historik István Kaprainai.

S. Timon vytváral v svojich historických dielach koncepciu dejín slovenského národa. Z jeho myšlienok vychádzalo slovenské národné obrodzenie. Bol zástancom teórie o pôvode Slovanov z Roxolanie a z Novgorodu. Za pôvodných obyvateľov Panónie považoval, podobne ako pred ním Martin Szentiványi, Panónov, čiže Slovákov. Názov *Panón* odvodzoval od slovenského slova *pán*. Odmietol teóriu, podľa ktorej mali byť Slováci potomkami starých Čechov. V svojich prácach oživoval cyrilometodskú tradíciu. Na rozdiel od mladšieho Juraja Fándlyho bol presvedčený, že sv. Cyríl a sv. Metod boli Gréci. Dokazoval, že Slovania a Slovieni prijali Maďarov na svoje územie, pomohli im v raných dobách ich kultúry, staroslovenčinou obohatili ich jazyk a technikou remeslá. O spolužití Slovákov s Maďarmi napísal: „*Už osemsto rokov znášajú spolu všetko dobré i zlé. Spolu žijú, spolu mrú. Z potomkov slovenského národa boli mnohí povýšení do šľachtického stavu, nadobudli si veľa majetky a stali sa zakladateľmi početných, dnes veľa starobyľných rodov, ktoré od vlasti menej berú, ako jej dávajú. Vynikajú totiž radou, praktickou i teoretickou znalosťou práva. Bez nich by sa súdne siene ozývali prázdnotou a opustenosťou.*“ Išlo mu zrejme o to, aby dokázal to, že i slovenskej šľachte patrila rovnoprávnosť vo vedení štátu. Tvrdil, že Slováci sú plnoprávnymi členmi „uhorského národa“ (*natio Hungarica*).

REGIONÁLNA GEOGRAFIA

V roku 1735 vydal S. Timon v Košiciach geografický opis povodí Tisy a Váhu *Tibisci Ungariae fluvii notitio, Vagique ex parte* (Opis poriečia uhorskej rieky Tisa a sčasti aj Váhu), ktorý vyšiel ešte raz v roku 1767. Spracoval v ňom iba slovenské územie, a to takmer celé. Opísal tu veľa vodných tokov, a to často aj menších. Lokalizoval ich pramene a opísal priebeh jednotlivých tokov. V práci sa zaoberal aj mestami a obcami. Bola to vlastne u nás prvá práca z regionálnej geografie v užšom zmysle slova.

Najvýznamnejším knihovníkom univerzitnej knižnice v Košiciach bol práve S. Timon. V tom čase mala táto knižnica asi dvetisíc zväzkov. Pri zrušení jezuitskej rehole v roku 1773 mala asi 4800 zväzkov.

S. Timon žil zbožným životom. Vo vlastnom životopise uviedol, že kým bol zdravý, nikdy nevynechal záväzné kňazské modlitby. O jeho rehoľnej poslušnosti svedčí aj to, ako sa bol sám vyjadril, že by bol radšej kázal ľudu ako učil, ale podrobil sa vôli predstavených. Bol typom vedca blízkeho českému jezuitovi Bohuslavovi Balbínovi. Ján Baltazár Magin o ňom v svojej Apológii napísal: „*Fuit eruditus et accuratus scriptor*“ (Bol to učený a dôkladný spisovateľ).

**Zháňate darček
pre vašich blízkych?
Už nemusíte!
Objednajte im časopis**

VOX

**Objednajte si
dvojtyždenník o náboženstve a kultúre**

VOX

**Celý ročník
si môžete objednať
kedykoľvek v priebehu roka.
Neprídete tak nielen o jednotlivé čísla, ale ani o prílohy.**

**Ročné predplatné je 10 eur,
polročné 6 eur.**

**Do správy pre prijímateľa kvôli identifikácii platby
uved'te
priezvisko a adresu**

VOX

**Dvojtyždenník o náboženstve
a kultúre**

Vydáva Občianske združenie

Vox In Deserto

Sídlo OZ ViD a adresa redakcie:
Dvojkřížna 4, 821 07 Bratislava
ISSN 1339-3634

Vychádza dvojtyždenne v pdf podobe.

Predplatné si je možné objednať
e-mailom alebo telefonicky:
vox@prikryl.sk
+421 915 793 811

Číslo bankového konta: 7516949112/0200

Šéfredaktor: Pavol Prikryl
tel. +421 915 793 811,
e-mail: vox@prikryl.sk,
prikryl62@gmail.com